

50 år siden Warszawa-oppstanden:

Polakkene minnes krigstragedie

Aftenposten 30/7-94

Polen viser storsinn og forsoningsvilje ved 50-årsminnet for oppstanden i Warszawa. Tyskere og russere er invitert – til mange veteraners ergrelse.

Aftenpostens korrespondent
HALVOR HEGTUN

Berlin.

Av alle hendelser under den annen verdenskrig var Warszawa-oppstanden en av de mest tragiske. Det hele brøt ut da ingen lenger var i tvil om hvordan krigen ville ende. Tyskerne var på fullt tilbaketog fra Østfronten, og Den røde armé sto allerede oppmarsjert med svære divisjoner på den østlige bredden av elven Wisla i Warszawa.

De polske motstands-kjemperne slo til 1. august 1944 på kommando fra eksil-regjeringen i London. En rasende Adolf Hitler ga sine styrker beskjed om å kjempe fra kvartal til kvartal. Kampene varte i 63 dager. Mer enn 200 000 sivile ble drept. De som overlevde, ble tvunget til å forlate en by som var lagt fullstendig i aske og ruiner. Hjelpen fra Stalin uteble. Først i januar

rykket Sovjet-hæren inn i byen.

Russlands president Boris Jeltsin er invitert til minnehøytideligheten mandag, men kommer ikke. Han lar seg i stedet representere av parlamentsmedlemmet Sergej Filatov.

Fra Tyskland kommer den nyvalgte forbundspresidenten Roman Herzog, som kom i skade for å snuble i krigshistorien da han takket ja til innbydelsen. Herzog blandet Warszawa-oppstanden med den jødiske ghetto-oppstanden i byen ett år tidligere. I Polen blir slikt lagt merke til.

Fra Storbritannia kommer statsminister John Major, fra USA visepresident Al Gore.

Boikott

Polen har mange forbund for krigsveteraner, og ett av forbundene med 50 000 medlemmer vil boikotte 50-årsmarkeringen i protest mot at Jeltsin og Herzog ble invitert av president Lech Walesa. Hverken Russland eller Tyskland har kommet med noen fullverdig, offisiell beklagelse av den urett som ble begått, heter det i en uttalelse fra krigsveteranforbundet PKON.

Et annet og enda større veteranforbund, POZAK,

stiller seg også tvilende til innbydelsene, men vil ikke gå så langt som til å holde seg unna minnehøytideligheten.

Warszawa-oppstanden har lenge vært et vanskelig og omdiskutert tema for polske historikere og politikere. Var ikke oppofrelsene for store? Lot ikke motstandsbevegelsen altfor mye blod gå til spille – til liten eller ingen nytte?

Ingen sjanse

Militært sett hadde de 30 000 hjemmestyrkene ingen sjanse. Tyskerne bombarderte byen fra luften og pepret den med artilleri-ild. Polakkene kapitulerte den 2. oktober. Tusener ble sendt til tvangsarbeide i Tyskland. Tyskerne sprengte også i stykker de få hus som sto igjen, på Hitlers ordre.

Oppstanden gir følgende hovedforklaringen på at dagens Warszawa ikke fremstår som noen vakker by, med unntak av gamlebyen, som på gripende vis er bygget opp igjen sten for sten etter originale tegninger. Historien forklarer også mer enn godt nok hvorfor folk i Warszawa lærte seg å hate det 235 meter høye kulturpalasset, som Josef Stalin fikk bygget som «gave til

polakkene» i midten av den sønderknuste hovedstaden.

Lenge hadde de polske troppene tryglet Den røde armé om å rykke over Wisla og gripe inn i krigen mot de tyske okkupantene. Men de røde kom ikke. Josef Stalin hadde ingen sans for opprøret, som han stemplet som «et lettsindig eventyr», satt i scene av den borgerlige del av motstandsbevegelsen.

Det ante ham at polakkerne også hadde langsiktige politiske mål med oppstanden. Polen ville markere sin uavhengighet og aller helst avverge at landet havnet fullstendig i den sovjetiske innflytelsessfære etter krigen, noe man hadde grunn til å frykte etter Stalins møte med Winston Churchill og Franklin D. Roosevelt i Teheran i desember 1943.

Ingen markering

Mennene bak Warszawa-opprøret fikk ingen heltestatus i etterkrigstidens polske folkerepublikk. Mange ble forfulgt og straffet som antikommuniste. Etter Nikita Khrustsjovs oppgjør med Stalin i 1956 ble det tillatt å minnes soldatenes tapre kamp, men samtidig skulle man ta avstand fra ledernes politiske og militære feilvurdering.

Først etter kommunis-

MINNESMERKE: En kvinne som opplevde at hennes bror ble drept under Warszawa-oppstanden i 1944, legger ned en krans ved det massive monumentet over de mange som ga sitt liv.

Foto: SCANFOTO/REUTER

mens fall ble opprørsgenerale Tadeusz Bor-Komorowski og hans medarbeidere hyldet som «Warszawas helter». Generalen levde i eksil til 1966, da han døde og ble gravlagt i London. Torsdag kom urnen med hans

aske til Warszawa, hvor den i dag vil bli satt ned på en gravlund for de falne.

Nå minnes man i tre hele døgn. Polakkene skal også se tyske og russiske kranser bli nedlagt på minnesmerket over de døde.

106144